

El Cristo

75 años en Monóvar

El Cristo

75 años en Monóvar

(1940-2015)

Monóvar, 2016

Hermandad del Cristo

HERMANDAD PENITENCIAL Y
COFRADÍA DE NAZARENOS DEL
SANTÍSIMO CRISTO CRUCIFICADO Y
MARÍA SANTÍSIMA DE LA ESPERANZA

HERMANO MAYOR
Enrique Marhuenda Bellot

JUNTA DE GOBIERNO
José Manuel Cerdá Zafrilla
María Díez Juan
José Durá López
José Esteve Luz
Enrique Navarro Llorens
Carlos Enrique Navarro Rico
Reme Rico Serrano
José Ríos Armero
Ramón Sanchiz Navarro
José Santa Albert

COMISIÓN DEL 75 ANIVERSARIO
José Manuel Cerdá Zafrilla
Lucía Gimeno Hurtado
Pablo Jaén Mira
Enrique Marhuenda Bellot
Carlos Enrique Navarro Rico
Alberto Pina Vidal
Mª Carmen Ponsoda López de Atalaya

La Hermandad del Cristo y la comisión organizadora del 75 aniversario desean transmitir su más sincero agradecimiento a todos aquellos que de un modo u otro han colaborado con los actos desarrollados con motivo de su 75 aniversario fundacional.

EL CRISTO: 75 AÑOS EN MONÓVAR.

EDITA
Hermandad penitencial y cofradía de nazarenos del
Santísimo Cristo Crucificado y María Santísima de la Esperanza

EDICIÓN, DISEÑO Y MAQUETACIÓN A CARGO DE
Carlos Enrique Navarro Rico

DIBUJO DE PORTADA
Andrés Carrasco Pérez

IMPRIME
Jesús Poveda S.L.

© Carlos Enrique Navarro Rico (ed.)
© de los textos, sus autores
© de las fotografías, sus autores
© de esta edición, Hermandad penitencial y cofradía de nazarenos del Santísimo Cristo Crucificado y María Santísima de la Esperanza
C/ Segura, 48. 03640. Monóvar (Alicante)

ISBN
978-84-608-5468-5

DEPÓSITO LEGAL
A 71-2016

El Cristo: 75 años en Monóvar se ha editado con motivo del 75 aniversario fundacional de la Hermandad del Cristo, celebrado en el año 2015.

CON LA COLABORACIÓN DE
Excelentísima Diputación Provincial de Alicante
Bambú Europa S.L.

HERMANDAD DE
EL CRISTO
CRISTO Y ESPERANZA - MONÓVAR
www.hermandaddelcristo.com
f / cristomonovar

**DIPUTACIÓN
DE ALICANTE**

Bambu Europa S.L.
SHOE FACTORY • SINCE 1992

Separata

LIMORTI, Paül. “El Cristo pujant al carrer Fonament’: cinc cartes a un confrare del Cristo”. En: NAVARRO RICO, Carlos Enrique (ed.), *El Cristo: 75 años en Monóvar*. Monóvar: Hermandad del Cristo, 2016, pp. 40-49.

Sumario

Historia y patrimonio 15

Cofradías y Semana Santa en Monóvar, una historia difícil de conocer. Alicia A. Cerdá Romero. 16

“El Cristo”: apuntes históricos. Santiago Ponsoda López de Atalaya. 24

Els armats a través de la mirada de Cañís. Paqui Limorti Aracil. 36

“El Cristo pujant al carrer Fonament”: cinc cartes a un confrare del Cristo. Paül Limorti. 40

De lienzos y muebles del convento de capuchinos de Monóvar. Alejandro Cañestro Donoso. 50

La imagen titular de la iglesia de san Juan Bautista de Monóvar, obra del escultor José Lozano Roca. Jorge Belmonte Bas. 60

El escultor José María Alarcón Pina: vida y obra. Marcial Poveda Peñataro y Carlos Enrique Navarro Rico. 64

Conservación y restauración de la escultura procesional del Santísimo Cristo Crucificado. Mónica Navarro Gonzalves. 74

Devoción 84

El Cristo. Sacrificio, salvación; serenidad, belleza. Demetrio Mallebrera Verdú. 87

La fe, el sentido de la vida. Liberto Esteve Requena. 92

Esperanza. Marco Antonio Coronel Ramos. 97

La caridad en el siglo XXI. Francesc M. Valero Falcó. 102

El Cristo, nosotros y yo. Francisco Bernabé Alfonso. 105

Hermandad 110

Nuestros hombres ilustres. Enrique Marhuenda Bellot. 113

Redoble en el Silencio. Carlos Enrique Navarro Rico. 119

Entrevista a los priostes, Ramón Sanchiz y José Santa. 123

Cuando la Santísima Virgen de los Dolores y San Juan de la Palma se hicieron un Jueves Santo monoveros. Alfredo Llopis Verdú. 129

Orgullo y honor de ser costalero del Cristo. Carlos Enrique Navarro Rico. 137

Luces en la oscuridad. Selección fotográfica. 147

El significado de la Esperanza. Carlos Enrique Navarro Rico. 153

“El Cristo es de mi familia”. Mario Vidal Silvestre. 161

Entrevista al hermano mayor, Enrique Marhuenda. 162

Entrevista a la vestidora de la Esperanza, Mª Carmen Ponsoda. 165

Arte y creación 170

LA PALABRA: Al Santísimo Cristo Crucificado. Matías Deltell Maqueda. 172

LA PINTURA: Pintar a Cristo. Andrés Carrasco Pérez. 175

LA ESCULTURA: Mi Virgen de la Esperanza. Fernando J. Aguado Hernández. 176

EL BORDADO: La Esperanza de la calle san Luis. David Calleja Ruiz. 179

LA MÚSICA: Esperanza del amor. Rubén Jordán Flores. 180

LA FOTOGRAFÍA: Ante el Cristo de Monóvar. Ernesto Ortiz Arteaga. 182

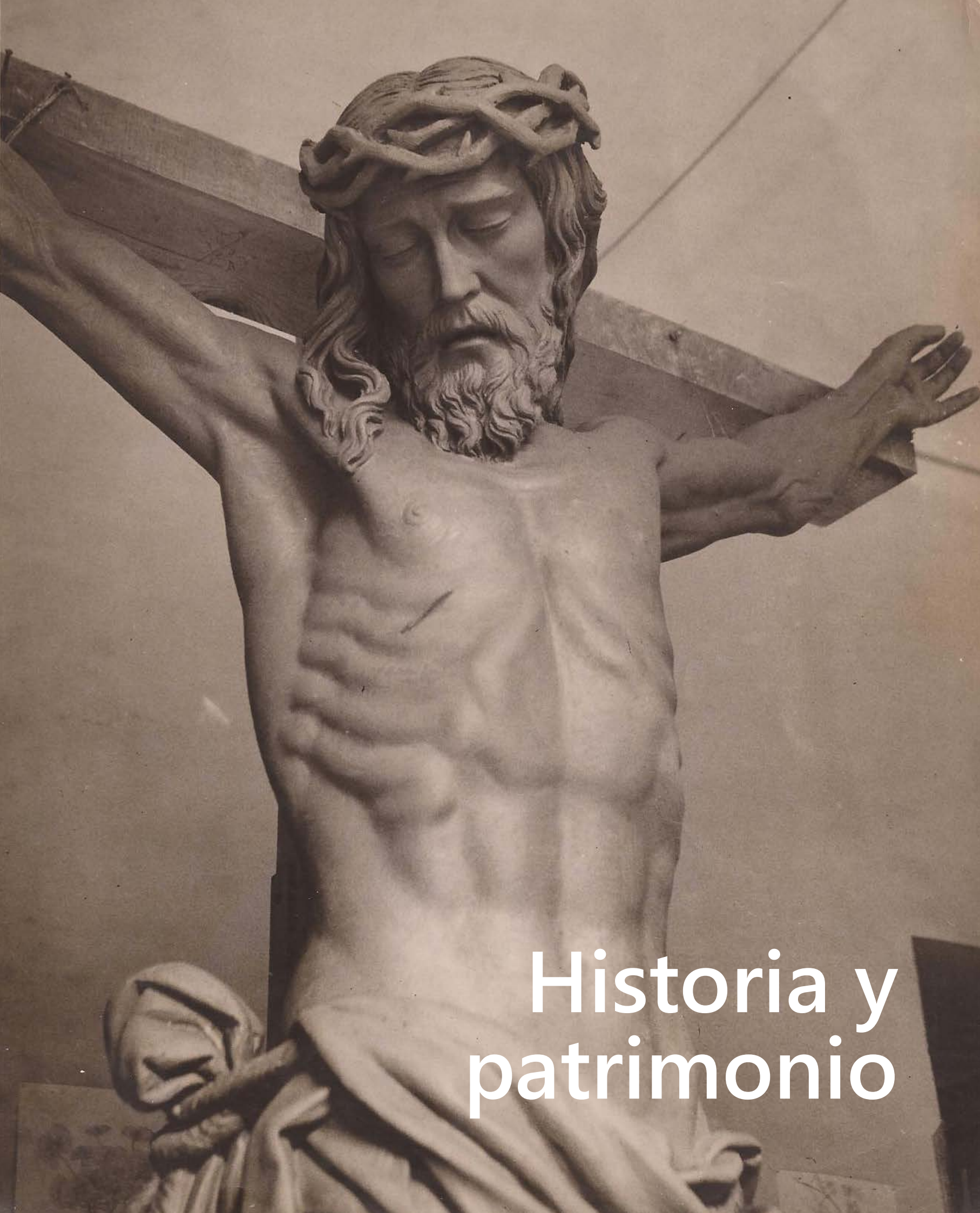
75 aniversario 184

Actos y celebraciones con motivo de nuestro 75 aniversario fundacional. 186

Crónica del aniversario: Un año entre 75. Pablo Jaén Mira. 188

En torno al Congreso Nacional “Arte y Semana Santa”, celebrado en Monóvar. Inmaculada Vidal Bernabé. 190

La exposición “El Cristo: 75 años (1940-2015). Carlos Enrique Navarro Rico. 196

Historia y
patrimonio

“El Cristo pujant al carrer Fonament”: cinc cartes a un confrare del Cristo

Resum: En aquest article es recuperen un escrit i cinc cartes adreçades a un confrare del Cristo. En aquests escrits l'autor reflexiona sobre l'evolució de la Setmana Santa i la Pasqua monoveres en els darrers anys. La Setmana Santa monovera s'hauria revitalitzat a través de la introducció d'innovacions que l'haurien desvirtuada. A pesar de tot, el grau de vitalitat d'una festa es mesura en la capacitat que té d'adaptarse, d'evolucionar i d'atraure participants. L'autor opina que la celebració de la Setmana Santa monovera podria enriquirse amb la simbiosi amb elements de l'art profà. En el text s'apunten també algunes línies de treball en la investigació sobre la Setmana Santa i la Pasqua.

Paraules clau: Setmana Santa, El Cristo, Resurrecció, Pasqua, processó.

Quan vaig rebre l'amable invitació de Carlos Navarro per a participar en este llibre commemoratiu del 75é aniversari de la confraria del Cristo em vaig sentir sorprès. La meua sorpresa era filla d'un cert sentiment d'excentricitat respecte de la festa de Setmana Santa. Si bé jo mateix havia sigut confrare feia molts anys de la confraria que em tocava per tradició familiar, la Soledat, i la meua filla va arribar a “processonar” (com es diu ara) entre les fileres del Cristo mateix, he sigut durant molts anys un espectador des de la penya o des del balcó de ma casa, però en absolut un caputxo actiu. Si a tot això afegim que els avatars de la meua evolució personal m'han portat, després d'una crisi de primera joventut, des d'un catolicisme aplicat a un agnosticisme tenyit de tons cristians, que deriva per moments cap a l'ateisme pur i dur empolsimat de paraula nova, acabareu d'entendre la meua perplexitat. El meu perfil no s'ajustava en absolut al d'una publicació commemorativa d'una confraria de Setmana Santa. O potser sí?

Va ser el mateix Carlos Navarro, persona activa, sensible, solvent i oberta a totes les visions del fet religiós, qui em va animar a participar i em va donar llibertat per a tractar un tema que m'apassiona: les manifestacions del fet religiós en una societat que aparenta ser profana. Perquè si és cert que he sigut un observador excèntric de la Setmana Santa monovera,

és cert també que n'he sigut un de curiós i d'atent, curiós i atent a l'evolució que anava seguint la Pasqua entre nosaltres.

I així va ser com el 5 d'abril de 2007 el Cristo va pujar al carrer Fonament. La festa em tocava a la porta, m'interpellava amb la seua estètica sofisticada, estrepitosa i misteriosa alhora. Fruit d'aquella interpellació va ser una projecció de seqüències fotogràfiques de la pujada de la imatge preses des del balcó de ma casa, acompanyada d'un comentari a peu de foto. Tot junt ho vaig publicar l'endemà en la meua pàgina web personal, *Ultralocàlia*.

Unes setmanes més tard aquella entrada del blog que vaig titular “El Cristo pujant al carrer Fonament” va ser calculadament reproduïda per Luis Andrés Pastor en la seua pàgina de notícies locals i d'opinió, *Monòver punto com*. El meu escrit es va deixar caure enmig d'una acalorada discussió que tenia lloc en aquell moment entre membres de diferents confraries com un cantal en un eixam, o una arruixada de gasolina en una foguera, i de l'eixam una abella anònima em va replicar.

Esta va ser la segona interpellació del Cristo, ara a través d'un confrare desconegut, amable i benevolent. I aquella segona interpellació va desencadenar una sèrie d'escrits en els quals vaig anar desplegat i aprofundint aquells comentaris aparentment casuals. Tant és així que després d'un temps, desaparegut el meu interlocutor, la sèrie va continuar publicant-se fins a culminar la reflexió, dos anys i cinc entrades després.

El cas és que aquella sèrie d'escrits m'han semblat ara, rellegits cinc anys més tard, una bona crònica personal del que ha sigut l'evolució sociològica i estètica de la Setmana Santa monovera, una crònica que mereixia perpetuar-se en el paper, si més no, a efectes d'inventari.

Haig de precisar també que el jo que s'expressa en les línies d'estos escrits sobre la Setmana Santa monovera combrega perfectament amb l'esperit d'un article del director de teatre i dramaturg Calixto Bieito que va aparèixer en el suplement de cultura del diari *Avui* un any després de publicar-se la sèrie en *Ultralocàlia*. En aquell escrit Calixto Bieito, un agosarat renovador d'espectacles venerables (i de vegades arnats), com l'òpera, rememorava la Setmana Santa sevillana que havia conegut de xiquet i de jove com una forma d'art total. Una for-

El Cristo pujant al carrer Fonament. Processó del Dijous Sant (5-4-2007).
Foto de l'autor.

ma d'art en què el costat profà i el religiós esdevenen inextricables, però una forma d'art embalsamada. Al final Calixto Bieito afirma que només tornaria a Sevilla "si el Cristo del Gran Poder desfilés amb el Rèquiem de Ligeti al pont de Triana."

Jo per la meua part pense en el Cristo pujant al carrer Fonament acompanyat pel "Crits de Crist" de Carles Santos tocat per l'Artística i ja m'estremisc i còrrec al balcó a extasiar-me en la barana. Profà i religiós a la recerca de la bellesa transcendent!

El Cristo pujant al carrer Fonament - 06.04.2007

Encara que agnòstic, sóc més partidari de la Resurrecció que de la Passió i de la Mort. Més de l'Encontre que d'una pro-

cessó del silenci sobrecarregada de decibels i de kilograms. Més de la Mona de Pasqua, que de la Setmana Santa. Més del vol dels coloms i de la mascletada que del tam-tam dels tambors o del clam desavinent de les trompetes de Jericó. Sóc, en fi, més d'aquella antiga austeritat monovera, quasi gòtica, que dels excessos barrocs i contra-reformistes dels meus contemporanis. Més de la lleugeresa alada que de la pesantor terrestre. Quina gràcia té vore com maniobra un tràiler? O millor, un d'aquells camions Pegaso sense direcció assistida?

A pesar de tot, vull reconèixer el mèrit de les confraries, que han relançat la celebració i han fet engrossir les files de penitents i natzarenos i l'assistència de públic a les processons. De l'Evangeli ja en parlarem un altre dia.

Resposta a un confrare del Cristo (I) - 09.05.2007

La setmana passada apareixia publicat a *Monòver.com* un article extret d'*Ultralocàlia*. Es tractava de l'entrada que, sota el títol "El Cristo pujant al carrer Fonament", s'havia publicat aquí el Dissabte Sant. L'article va aparèixer al fòrum de discussió d'este siti web local en un apartat que es diu "Pregón de Semana Santa".

Cal que aclarisca, primer, que la meua intenció no era de participar en aquell fòrum amb un article publicat aquí feia tres setmanes; tot es va deure a la decisió del gestor d'aquell lloc web de "rebotar" el meu escrit en la seua pàgina. No li ho recrime, alerta, perquè gràcies a Luis Andrés Pastor els meus articles troben

lectors que d'altra manera no arribarien a visitar *Ultralocàlia*. Ara bé, algú podria interpretar malament les meues intencions. Res més lluny dels meus propòsits que ficar-me en un debat on un eixam de confreres portaven un mes amb els ciris en la mà espolsant-se de valent per això o per allò. Ja s'ho faran. No era eixa la meua guerra.

El cas és que un confrare del Cristo que figura que està fart de polèmiques, contestava molt amablement el meu escrit. Esta circumstància m'ha estimular a respondre-li i, de passada, a estendre'm en unes idees que havia insinuat d'una manera irònica i telegràfica en aquella antiga entrada d'*Ultralocàlia*.

Aquí va, benvolgut confrare del Cristo, la primera part de la meua resposta:

Confreres del Cristo davant de la Mare de Déu de la Soledat. Processó del Divendres Sant (6-4-2007). Foto de l'autor.

1. Els quilograms i els camions Pegaso

Quan dic que la Processó del Silenci està sobrecarregada de quilograms i compare les evolucions de les andes (atenció no dic res de les imatges que transporten) a la maniobra d'un camió Pegaso sense direcció assistida, em referisc al canvi que la irrupció d'estes lliteres monumentals ha provocat en les processons. Per un costat les ha alentint moltíssim. Per altre, les ha convertit en un espectacle quasi esportiu i que té poc a vore amb la religió. Les andes, finalment, han canviat l'estètica dels passos i, fins i tot, l'ètica de la festa. Però anem per parts.

L'alentiment de les processons és un fet incontestable. Per als espectadors esdevenen interminables. El Divendres Sant al matí algunes veus asseguraven que havíeu invitat la Dolorosa d'Alacant només per demostrar que encara es pot anar més a espai que vosaltres. El Divendres Sant, la processó de l'enterrament es fa eterna. Conten que la Soledad passa per uns carrers desolats en què el públic ha desaparegut fa una bona estona.

La qüestió estètica és més subjectiva. Les andes antigues

estaven proporcionades a les imatges que transportaven, ara resulten grans. És molt evident en el vostre cas, però encara ho és més en el Sepulcre (la Soledad la deixaré per a després): el cos del Nostre Senyor passejat en aquell antic tabernacle fet de marbre i fusta, amb el cadàver molt a prop de les fileres dels espectadors, no té res a vore amb l'efecte que fan les despulles de Jesús en l'hectàrea quadrada en què jauen ara.

I l'espectacle, l'espectacle que ja existia abans. Recordaràs millor que jo aquells recorreguts impossibles que efectuàveu amb les andes antigues: pujant, baixant, acatxant-vos. Tot era més profà que religiós, més esport d'aventura que penitència devota. Ara l'espectacle continua en un encara més difícil: costera amunt, revolta aquí, campaneta, a terra, campaneta, amunt, campaneta, avant...

La qüestió ètica no em correspondria a mi apuntar-la. El preu de les andes, el que costen ara els ornaments... segurament el preu és massa poc cristià. Segurament els diners podrien servir per a fins més caritatius.

El pròxim dia continuarem amb els "decibels".

Resposta a un confrare del Cristo (II) - 11.05.2007

2. Els decibels

Una processó que es diu del Silenci, pot anar acompanyada de tants decibels? Hi ha la rebolica dels tambors i la del públic. La primera depèn de vosaltres i tindria remei. La segona és més complicada de gestionar, però podria canviar si la processó baixara la seua intensitat sonora. L'any passat va derrocar dues cases al vostre pas. No penseu que és excessiu?

L'actitud del públic és, en alguns casos, la del que va a un espectacle de masses. Alguns espectadors xarren en veu alta, criden, els sona el mòbil, es disparen flaixos, s'encenen focus per a gravar en vídeo... Tot el contrari del que demana un Dijous Sant. Si tens la paciència de llegir l'entrada "Una tradició perduda: la visita als monuments" que vaig publicar el Dijous Sant de l'any passat i lliges també els capítols de *La voluntad* d'Azorín i de *Purgatori* de Joan Francesc Mira, si preguntes a persones majors, et podràs fer una idea de com es vivia el Dijous Sant a Monòver. Era un dia de penitència, recolliment, introspecció... silenci.

La solució, si voleu tornar a aquell esperit i voleu contagiar-lo als espectadors, és fàcil: no toqueu eixe dia, toqueu en sordina si es pot, toqueu d'una altra manera...

Vicent Payà Marhuenda amb el vestit tradicional de la Soledad.

Resposta a un confrare del Cristo (III) - 12.05.2007

Estimat "confrare fart",

tal i com et vaig avançar fa uns dies, parlaré de la confraria de la Soledad. En primer lloc, perquè és l'exemple més clar del canvi que s'ha produït en la Setmana Santa monovera i, en segon, i no menys important, per raons sentimentals que explicaré a continuació.

La meua estrena com a caputxo es va produir entre les files de la Soledad. Era inevitable, ja que mon tio Marcial (Marhuenda), germà de ma agüela Dolorettes, havia sigut, juntament amb altres amics seus com Enriquer Cardosa, els Palomares (Joaquín, Ramon i Tonet), Pepe Amat, Llorençet Amat... fundador d'esta germandat l'any 1943. Com correspon a la tradició, el nét major va heretar la vesta, en el meu cas, de mon tio (encara no prou plorat) Vicent Payà, que era també el meu padrí. A ell, la vesta, se l'havia feta son tio Marcial.

En aquells temps, el vestit era tot negre amb un cinturó blanc i l'emblema de la Mare de Déu brodat, també en blanc, en la bavera del caputxo. Res més. S'entenia que la confraria que representava el dol de la Mare de Déu havia d'anar despullada d'accessoris mundans com podia ser la capa. Tampoc tenien tambors, ni falta que els feien perquè el dol no desitja una altra companyia que una bona marxa fúnebre com la que anava tocant darrere la banda de música. També eixien moltes dones vestides de *teja*. La imatge circulava damunt d'una carrossa. Era el que corresponia a un enterrament de primera, marxa fúnebre, ploraneres, acompanyants de rigorós i auster dol. Només hi havia un problema: que la gent no s'hi apuntava. Preferien les coloraines del Cristo o *la capa que todo lo tapa* i que vist molt.

Van haver de canviar a vore si s'apuntava gent jove. Es van col·locar capa. Van posar tambors, és a dir, el baix continu que agrada tant a la joventut. La banda va desertar perquè amb el rebombori de la percussió la marxa no se sentia. Finalment, es van desfer de la carrossa i es van comprar unes andes que van costar una substancial derrama. Ara la Soledad marxa, igual que els altres, aquí caic, allí m'alce, al toc de la campaneta i fent esses. Hem perdut per sempre el perfil de la Mare de Déu de la Soledad avançant severa per damunt de la gentada al ritme amortidor i seré de l'Artística. Què s'ha obtingut a canvi? Omplir les fileres de penitents.

Quina és la lliçó que podem traure de l'anèdota?:

Una: que tota festa viva evoluciona i que els canvis no són roïns perquè són un símptoma de vitalitat. Que l'adaptació als temps és la garantia de la seua perdurabilitat.

Una altra: que la Setmana Santa ha de descarregar-se de continguts simbòlics i transcendentals, és a dir, religiosos

en un món que s'ha fet profà. Que el preu que ha de pagar la festa religiosa si vol perdurar és el de la pèrdua de sentit i d'autenticitat.

El pròxim dia parlarem de la Passió, la Mort i la Ressurrecció.

Resposta a un confrare del Cristo (IV) - 29.06.2007

Benvolgut confrare del Cristo,

Hauràs de disculpar el retard en la quarta resposta al teu amable escrit. Les eleccions municipals i autonòmiques ens han descentrat a tots un poc. Tal i com recordaràs, en el meu escrit "El Cristo pujant al carrer Fonament", declarava la meua preferència per la Pasqua davant de la Setmana Santa; per la Mona de Pasqua i la Resurrecció, que no per la Passió i la Mort; per l'antiga austeritat gòtica dels monovers, més que per les espectaculars i sorolloses manifestacions barroques de l'actualitat. En canvi tu et manifestaves partidari de la Passió i de la Mort. Miraré d'explicar millor el meu punt de vista.

4. Passió, Mort i Resurrecció

Les festes tradicionals de Pasqua, miraven a Monòver tant (o més) cap a la Pasqua de Resurrecció que a la Setmana Santa. El dimecres *Nuestro Padre Jesús* baixava la seua carrossa des del Convent a l'Església. Es treballava fins al Dijous Sant. Eixe dia, de vesprada, es feia la missa de lavatori dels peus, la visita als monuments, també el Via Crucis. L'endemà es continuaven visitant els monuments, de vesprada se celebraven els Sants Oficis i la processó de l'Enterrament.

El Dissabte de Glòria era una festa. Repicaven les campanes, es disparaven trets a l'aire, es conjurava el corcó, es llançaven per la finestra els atifells de cuina esportellats i els armats feien el remolí. Totes estes tradicions s'han perdut actualment i pocs feligresos acudeixen a mitjanit a la missa del Dissabte de Glòria.

Diumenge era un dia gran. Dia de mudar-se, d'estrenar, d'anar a l'Encontre, a missa i al concert, de menjar putxero. I en acabar de dinar, tocava canviar les sabates per les espadenyes, agarrar la cistella i baixar a la plaça de la Sala a aguardar les quadrilles moneres. A continuació, tots cantant cançons de mona, se'n baixaven caminant a la rambla. Resulta sorprenent, des de la nostra perspectiva, sentir contar com s'ho passaven de bé durant aquells dies amb tan pocs mitjans i tan justos com anaven.

El dilluns a la Pedrera i el dimarts a qualsevol camp. La mona continuava el diumenge següent i el dilluns de Sant Vicent. Es feien jocs a les eres, es ballava al so de l'acordió i la guitarra, s'intentava festejar si es podia... Era l'excusa perquè

es formaren les noves parelles encarregades d'escampar el genoma i renovar, així, la comunitat sencera.

La mort

Afirmaves en el teu primer escrit que calia que Jesús morira primer perquè després ressuscitara. Per a un cristià el que resulta revelador és la resurrecció perquè és la prova de la divinitat de Jesucrist. Per a un cristià, que Jesucrist morira com ho va fer no és el detall crucial (mai millor dit). Jesucrist va morir com tants d'altres milers de reus condemnats a la crucifixió. El fet transcendent, el fet fonamental per als cristians és la resurrecció. El cristianisme és una religió de la vida i una superació de la mort, un renaixement, el triomf de la paraula nova. És, per tant, amb la resurrecció, que es fonamenta la fe d'un cristià perquè és la prova definitiva, com dic, del caràcter messiànic i diví de Jesucrist. Tal i com ho expressa el teòleg Armand Puig en la seua exitosa biografia de Jesucrist, *Jesús. Un perfil biogràfic* (rigorosa, apta per tots els públics (agnòstics i creients) i posada al dia a partir de les darreres investigacions històriques):

“La fe cristiana fixa la seva primera mirada sobre un Jesús que ha traspasat el llindar de la mort i posa en primer lloc esta afirmació: ‘Déu l’ha ressuscitat d’entre els morts’. Des del primer moment queda clar que no hi ha cristianisme sense resurrecció de Jesús”¹.

“Déu parlarà, no mentre Jesús sigui a la creu, sinó quan hagi traspasat la frontera de la mort. Llavors, el Fill serà reivindicat, i quedaran clars la seva identitat i el seu rol prop de Déu”².

Esta és la frontera que separa el Jesús històric del Jesús de la fe: “El testimoni actual de Jesús ressuscitat són els qui creuen en ell.”³. Jo ja no puc seguir-vos per este camí, em quede en este costat de la ratlla.

Però, ho haig de confessar, no tothom pensa exactament així. Ara no fa ni tres mesos, un tal Joseph Ratzinger, més conegut com Benet XVI (que abans de ser papa va ser docent a la Universitat de Ratisbona i president, durant 24 anys de la Pontificia Comissió Bíblica), publicava el primer volum del seu monumental estudi *Jesús de Natzaret* en el qual contradia l'opinió dels biblistes.

El llibre de Ratzinger es va presentar al Vaticà el 13 d'abril i el dia 28 del mateix mes ja havia venut un milió de còpies. Amb este llibre Benet XVI es converteix en el primer papa que es fica en la camisa d'onze vares del debat sobre el perfil humà de Jesús. El Papa intenta ajuntar la història i la teologia, pretén

1. PUIG, Armand, 2004, p. 609.

2. PUIG, Armand, 2004, p. 613.

3. PUIG, Armand, 2004, p. 628.

reconciliar el “Jesús històric” amb el “Jesús de la fe”, dos perfils que en els últims anys han anat allunyant-se a mesura que es tenien més dades històriques sobre Jesús de Natzaret. El llibre de Ratzinger, tal i com ell mateix va aclarir, no forma part del dogma, és l'obra de l'antic professor universitari que va ser i de l'intel·lectual que és. En no tractar-se d'una obra dogmàtica, qualsevol hi pot polemitzar o contradir.

Ratzinger creu que Jesús pertanyia a la secta dels essenis i que el van sentenciar a mort a causa de la blasfèmia que suposava autoproclamar-se fill de Déu i que van ser els sacerdots del temple i els jueus en general els qui van demanar el seu cap. La versió historicista explica que l'execució de Jesucrist va ser una decisió romana i que si el van crucificar va ser perquè el consideraven un agitador de masses perillós per al domini romà de Judea. La naturalesa divina la defensa Ratzinger en contra de l'opinió general dels biblistes que creuen que no està clar que el Jesús històric proclamara la seua divinitat de manera explícita i que esta creença deriva de fe dels primers cristians en la resurrecció de Crist.

La resurrecció

Tot apunta al fet que a l'àrea de la cultura catalana, en la qual afonem les nostres raïls, mal que li pese a algú, el cicle pasqual s'orientava més cap a la Resurrecció i la festa mirava més cap al costat del Diumenge de Pasqua, que cap a la Setmana San-

ta. Probablement es tracta d'un fons medieval, comú a tota l'Europa occidental i que a la nostra àrea cultural va perviure per damunt de les consignes contrareformistes emanades del Concili de Trento, les quals pugnaven per una representació espectacular de la fe. Sembla que de la Contrareforma sorgeixen les processons de Setmana Santa i tota la imageria dels passos dels cristos sangonosos. D'esta tradició es hereva directa la pel·lícula de Mel Gibson *La Pasión de Cristo* i moltes tan destacades de l'art barroc com els passos de Salzillo.

Una mostra de la importància de la Resurrecció en la celebració de la Pasqua i dins el cicle de la Passió, la trobem en la tradició medieval de la “*Visitatio sepulchri*” (o “Visita del sepulcre”). Esta tradició té el seu origen en uns fragments de text dialogat que es recitaven al principi de la missa del Diumenge de Resurrecció. Este diàleg es pronunciava durant una curta representació teatral que es feia dins els temple i que deriva del trop pasqual “*Quem quaeritis in sepulchro, o Christicolae?*”, que vol dir, “Què busqueu en el sepulcre, oh! cristians”. Esta escenificació representava la troballa del sepulcre buit i l'aparició de Jesucrist ressuscitat. Era una peça teatral molt estesa a tot l'occident cristià de la qual s'han conservat exemples que daten del remot segle X.

A finals d'este segle es va convertir en una representació dramàtica breu i hi participaven quatre personatges: les tres Maries i un àngel i més tard es complicà una mica més. En la

Quadrilla monera retratada durant els anys 40 en una era davant de la casa de Vicent Belo, per darrere del grup passa el camí de la Canyadeta. El xiquet de la dreta que porta pantalons curts i té un dit a la boca és el pare de l'autor: Benito Limorti. La fotografia és del fotògraf aficionat Mariano Martínez Mallebrera (Monóver 1912-1998). Extreta de POVEDA, Rafael, 2002.

Xiquets del Cristo. Processó del Divendres Sant (21-3-2008).

nostra llengua tenia esta versió tan bella del diàleg entre l'àngel i les tres Maries:

- “-Qui cerqueu al sepulcre, criatures de Crist?
- Jesús de Natzaret que fou crucificat, criatura celestial.
- No hi és, ha ressuscitat segons predigué, aneu i anuncieu que ha ressuscitat.”

La importància que degué tenir explicaria l'aparició més tard dels drames assumpcionistes (com el Misteri d'Elx (segle XV), que escenifica la mort, la resurrecció i la pujada al cel de la Maredeu), a partir de l'antífona “*Ubi est Christus meus*”, associada en la nostra tradició cultural amb este trop de Resurrecció, el “*Quem quaeritis in sepulchro*”

Esta antiquíssima tradició cristiana lligada a la Pasqua de Resurrecció, té una continuïtat en la caiguda dels armats i en l'actual processó de l'Encontre.

I la Mona

D'altra banda, el ritual de la Mona de Pasqua entroncaria amb celebracions paganes precristianes relacionades amb els rituals de fertilitat propis de les festes de l'equinocci de primavera que en època romana marcaven l'inici de l'any. Era també el mo-

ment, segons la mitologia grega i romana, en què Prosèrpina tornava a la superfície terrestre a estar-se amb sa mare Ceres, deessa de l'agricultura.

Per altra part, alguns dels rituals típics de la Mona tenen vincles amb cultes pagans molt antics. Trencar l'ou en el cap de la parella és un ritus antiquíssim que té a veure amb els ous com a portadors de la vida; existeixen molts d'estos ritus relacionats amb els ous a diferents indrets d'Europa. També els jocs a l'era, el lloc on es feia la parva i un dels espais socials (i diria també simbòlic: les eres són sagrades) per excel·lència a les nostres cases de camp. Els menjars comunitaris de Pasqua també entronquen amb els romiatges que a les Illes anomenen “pancaritats”, i que tenen lligams amb altres festes col·lectives nostres com la peregrinació a Sant Pasqual.

Uf! Quin article més espés, ho lamente, però ja veus que davall d'aquella broma dels decibels i dels camions Pegaso hi havia molt de solatge. Bé, ho deixo aquí i postpose per a la part final unes conclusions de tot el que hem parlat.

Resposta a un confrare del Cristo (i V) - 15.05.2009

Benvolgut Confrare del Cristo:

Ara que de la Setmana Santa només queda algun regall de cera de la que abans feia xisclar els pneumàtics i algun que altre badall obert per l'onada expansiva de les badanes dels tambors, és el moment de tancar esta sèrie. Només han passat dos anys des que va començar aquell intercanvi d'impressions, un intercanvi esdevingut ja soliloqui intempestiu. Dos anys han passat i alguns canvis hi ha hagut en la Setmana Santa monovera: enguany la cera ja no fa xisclar els pneumàtics (heu canviat la matèria inflamable dels ciris o és que ja tots són de piles? Vos afecta a vosaltres també la normativa europea contra els espectacles de foc?); i ara ja totes les confraries porteu al muscle els vostres passos. Tota la resta continua igual, fins i tot, les polèmiques inacabables (89 respostes portava l'altre dia el debat de Setmana Santa a ca José Andrés).

I, a pesar de totes les innovacions que hem apuntat, les d'enguany i les dels anys passats, i de l'interés del públic, continue enyorant la festa gòtica dels meus avantpassats i aquella afició per la Pasqua, és a dir, per l'Encontre, el castellet i el vol dels coloms, la parella, els jocs a l'era, la fritada de conill en carxofes i les faves tendres amb un pessic de tonyina de sorra, acompanyats de cançons monoveres, més que la festa cada volta més barroca, sorollosa i contrareformista, amb la seua sang, les seues llàgrimes, els cadafals i els tambors, els mantells i els daurats, les corones i les espases, les trompetes de Jericó i las *fuerzas vivas*, la centúria romana amb tricorn, les *saetes*, els velluts, els rasos i els brodatos, els ciris i la cera, la

Armats del Pinós, als anys seixanta (amb ulleres Ray-Ban).
Extreta d' *El Pinós en blanco y negro*.

campaneta, els repics i els redoblaments, els seus *costaleros* i els seus *quejíos*.

També a Elx, segons que em comentava un savi participant en la festa, està passant el mateix: la festa no evoluciona des de la tradició pròpia, sinó a partir de l'empelt de tradicions foranes d'origen andalús i murcià que, curiosament, no són una aportació "intercultural" dels immigrants d'esta procedència, sinó detalls importats pels mateixos festers autòctons.

No hi ha vida més enllà de la *Saeta* de Serrat? Tal vegada la Setmana Santa necessita un empelt de Ferran Adrià, de Carles Santos i de Calixto Bieito que la deconstruïska, la líquüefaça i la pose al dia. S'atrevirà a fer l'experiment alguna confraria?

La transformació de la festa

La Setmana Santa s'ha vist transformada també per l'entrada de gent jove i de dones, una irrupció que vam poder comprovar l'any passat en els assajos a cara de descoberta, tant de la Soledad com de la Dolorosa. Les dones fan ja quasi tots els papers en la celebració, no tan sols de penitents: també ixen de costaleres, de percussionistes i de maniffasseres o caporales (per a quan de majoral de costalers o d'*hermana mayor*?).

Per un altre costat, la popularització de l'automòbil i la pèrdua d'un dia de mona per l'estandardització del calendari laboral han erosionat la festa antiga. L'augment del poder adquisitiu que permet anar-se'n fora i el canvi de rol de la dona que, per exemple, ja no sol fer pastes (aquelles pastes

que només es tastaven tres voltes a l'any i que calia tancar sota clau al pastador, una clau que l'ama de la casa portava sempre al davantal); ni, per descomptat, putxeros concentrats (tot en benefici dels restaurants i dels forns).

Però no és la Setmana Santa l'única festa religiosa que s'ha vist afectada pel canvi, una altre exemple de recreació festiva a través d'un procés d'hibridació el tenim en la romeria "rociera" al Fondó, que es mostra com una celebració "transgènica" formada per un ritual de pelegrinatge forà (andalús) aplicat a una devoció autòctona.

Volem saber més coses

Mentre anem prenent nota dels canvis en la festa actual, vindria bé que hi haguera més investigació sobre la Setmana Santa i la Pasqua monoveres tradicionals i modernes. Investigacions que vagen més enllà de l'anècdota o del panegíric dels colors de la vesta pròpia. Tants universitaris com tenim i no n'hi haurà algun que escorcolle i faça alguna

aportació interessant? De moment Pablo Jaén i Marcial Poveda i els redactors de la pàgina de la Soledad estan incorporant informació de primera mà que és el fruit de la recerca: escorcoll d'arxius, entrevistes amb informants...

Ara bé, caldrien també estudis antropològics, sociològics, a més dels històrics, sobre les raïls de la festa i les seues transformacions. Un camp obert a sociòlegs, antropòlegs, historiadors, folkloristes, etnòlegs i gremis adjacents: filòlegs per exemple.

Voldríem saber, per exemple, per què es van perdre els Armats i per què al Pinós, on devien portar-los els monovers pobladors, sí que s'han mantingut. Ens consta que als anys quaranta els senyors de l'Adoración Nocturna encara escenificaven, vestits "de paisà", la caiguda dels armats en la missa del Dissabte de Glòria.

Com eren les provessons de caputxos d'abans de la Guerra? Com es van refundar les confraries després i quina relació tenia la refundació amb el que havia passat durant la Guerra Civil i estava passat als anys quaranta? Quins components de classe hi havia en la celebració i com han evolucionat? (M'han contat que en determinades confraries existien "castes", que els senyorets anaven amb vesta de vellut i els criats carregaven les andes amb hàbits d'estamena.) Quines famílies van fundar i han mantingut cada confraria?

Quins rituals familiars hi ha al voltant de l'adscripció a cada confraria? Quins estaments hi ha dins les confraries?

Com s'arriba a portar la creu de manifasser o a ser majoral de costalers? Qui porta l'estendard i per què? Com ha evolucionat la participació de la dona a la festa? Quin perfil té la piràmide d'edat en les diferents confraries? Com han evolucionat els ofi-cis que envolten la festa: art floral, sastreria, cereria...? Quina relació han tingut les confraries amb el govern eclesiàstic: ar-xiprestes, bisbes...?

I quines tradicions rituals conflueixen en la celebració de la Pasqua monovera? Com era el festeig? Què menjaven? Qui, com i quan cuinava? A quins llocs anaven? Quins jocs feien? Quines cançons cantaven?

I la llengua... és possible que l'única llengua de tot el que envolta la festa siga el castellà? És possible que en tota la revista *Cruz de guía*, des del títol a la contraportada l'ús del va-lencià siga per a no dir ni mitja frase, una expressioneta aquí, una frase inacabada allà, només per a donar una nota de color local i prou, res més; i quan apareix una paraula la trobem escrita en una ortografia de principis del segle passat, talment com si llegírem un programa de festes del franquisme?

Com pots comprovar, hi ha un bon tall de faena (i tota la que m'he deixat) per si algú vol posar-se a escorcollar.●

Bibliografia

ASOCIACIÓN de Vecinos de El Faldar. *El Pinós en blanco y negro*. Novelda: Edicions Locals, 1998.

BIEITO, Calixto. "Setmana Santa i el 'Rèquiem'". *Avui cultura*, 8-4-2010, p. 8. <http://www.traces.uab.es/tracesbd/avui/2010/avui_a2010m4d8p9scultura.pdf> (20-12-2015)

CARRERA, Manel. "La Mona de Pasqua". Dins: <http://www.festes.org/noticia.php?id_noti=43> (20-12-2015)

EL PAÍS. "Ratzinger presenta su primer libro, 'Jesús de Nazaret'". *El País*, 13-4-2007. Dins: <http://sociedad.elpais.com/sociedad/2007/04/13/actualidad/1176415209_850215.html> (20-12-2015)

FESTES.ORG. "FESTES de primavera als Països Catalans". Dins: <<http://www.festes.org/primavera/index.html>> (20-12-2015)

GÓMEZ MUNTANÉ, Maricarmen/MASSIP I BONET, Francesc. "El drama litúrgic de l'Assumpció de Santa Maria de l'Estany". Dins: *Món i Misteri de la Festa d'Elx*. València: Conselleria de Cultura, Educació i Ciència, 1986, p. 111-122. Dins: <<http://lafesta.com/latramoia/papers/as00012.htm#2>> (20-12-2015)

GONZÁLEZ, Enric. "Jesús, según el Papa". *El País*, 29-4-2007. Dins: <http://elpais.com/diario/2007/04/29/sociedad/1177797603_850215.html> (20-12-2015)

INLINES, David. "Crits de Crist. Mapping con Carles Santos". *davidinlines go!*, 24-4-2014. <<https://davidinlines.wordpress.com/2014/04/24/crits-de-crist-mapping/>> (20-12-2015)

LIMORTI, Paqui. "Crónica de la Semana Santa". *El Veïnat*, maig, 2007, p. 26.

LIMORTI, Paqui. "Es armats". *El Veïnat*, juny, 2007, p. 22.

MIRA, Joan Francesc. "Pasqua". *El Temps*, 25-3-2008, p. 82.

MONTORO, Francisco. "La Mona de Pasqua". Dins: *Monóvar. Anécdotas y personajes de nuestra historia*. Monóver: Imprenta Mon-déjar, 1999, p. 191-198.

PICORNELL, Climent. "Santuaris i Pancaritats al Pla de Mallorca". Dins: *Climent Picornell*. 12-4-2006. <<http://jcmllonja.balearweb.net/post/13306>> (20-12-2015)

PLA, Josep Pla. "Pasqua: les festes mòbils". *Les hores*. Dins: Lletres.net <<http://www.lletres.net/pla/festesmòbils.html>> (20-12-2015)

POVEDA BERNABÉ, Rafael. "Breus apunts per a una història de la fotografia a Monóver". *Revista de Festes*. Monóver, 2002, p. 73-78.

POVEDA PEÑATARO, Marcial. "Los matraqueros". *El Veïnat*, abril, 2007, p. 22.

PUIG, Armand: *Jesús. Un perfil biogràfic*, Proa, Barcelona, 2004.

ROMEU I FIGUERAS, Josep. "El teatre medieval als Països Catalans". Dins: ROSSICH, Albert (coord.). *El teatre català dels orí-gens al segle XVIII*. Kassel: Edition Reichenberger, p. 3-15. Recollit dins: <<http://www.lafesta.com/latramoia/papers/as00039.htm>> (20-12-2015)

SANTOS, Carles/INLINES, David. *Video Mapping i Processó de la Matinada*. Vinaròs: Confraria de Jesús de Natzaré i Sant Sepulcre, 16-4-2014. Dins: Maestrat TV <https://www.youtube.com/watch?v=Akl_JR5ftVo> (20-12-2015).

VERDÚ ALBERT, Luis, "Lustral". "La Mona i altres coses". *Renovación*, 10-10-1926, núm. 70. Recollit dins: CORBÍ, Paco (ed.). *Les cròniques de Lustral*. Monóver, 2005, p. 101-104.

Paül Limorti és monover, professor universitari i de secundària, i antic confrare de la Soledad